

THE EVOLUTION OF THE LEGAL REGIME OF PERSONS IN ROMANIA

Elena Teresa Danciu

Assoc. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: Social equality, political equality, equality before the law are aims that the civilized society sought to transform into democratic principles. It took years, revolutions were necessary to fulfil such purposes.

There were periods in history when the equality of individuals was naturally imposed. But the tendency of individuals to make a step ahead was also natural.

Political power, wealth differences are criteria that have contributed to social stratification and inequality of society members.

The Romanian society followed the same course and we will see what legal regime persons had from one stage to another, from the ancient age to the contemporary era.

Are we a democratic society where people are equal or have we witnessed and are still witnessing abuses and violations of the law that transform equality into a utopia?

Keywords: equality, democracy, society, individual, law

Obștea teritorială – model autentic de democrație românească

În istoria socială a românilor satul sau obștea a jucat cel mai important rol, în primul rând ca formă de organizare predominantă, încă de pe vremea geto-dacilor și apoi ca entitate distinctă, ce a păstrat și a transmis din generație în generație reguli moștenite din vremuri străvechi.

Obligate să se apere, să lupte și să reziste într-un spațiu și pentru un spațiu, care după retragerea aureliană vreme de câteva secole nu a avut o organizare statală, obștile daco-romanilor au învățat să se auto-conducă și să se autoadministreze, această situație menținându-se pentru satele libere, chiar și după formarea statelor medievale românești. De aceea, se poate afirma că

obștea a fost izvorul normelor de conduită ale românilor și locul unde au fost conservate valorile acestora.

Fiind comunități care stăpâneau în comun pământul, normele de conduită ale obștilor vizau, pe de o parte, organizarea muncii în comun, iar pe de altă parte, proprietatea, fie că era devălmașă, fie că era personală. Normele privind organizarea muncii în comun cuprindeau prevederi referitoare la repartizarea câmpurilor de cultură pentru membrii obștii, stabilirea felului culturii pentru fiecare câmp, timpul de desfășurare al muncii, împărțirea produselor între membrii obștii etc.¹ În ceea ce privește proprietatea, coexista proprietatea devălmașă sau de-a valma asupra pădurilor, apelor și pășunilor cu proprietatea individuală asupra casei și curții anexă dar și asupra unor terenuri arabile repartizate pe locuri familiilor din obște. Este un mod de organizare care ar putea servi ca model și în zilele noastre. Dacă românii de astăzi ar avea mentalitatea și felul de a fi al strămoșilor lor, pământurile nu ar rămâne nemuncite, iar pădurile nu ar fi mijloc de îmbogățire.

Pe de altă parte, obștea sătească a fost sigura entitate în care ierarhia avea alt cod de valori. În condițiile create de dispariția stăpânirii romane și când încă nu apăruseră deosebiri de avere, calitățile personale de inteligență, vitejie, bună comportare puteau să evedențieze pe unii membrii din cadrul comunității sătești. Pe plan social și din punct de vedere juridic, relațiile interumane erau dominate de două principii: egalitate și solidaritate.

Egalitatea și solidaritatea se manifestă pornind de la familia mică, considerată celula de bază, și până la marea familie, adică întreaga comunitate. Relațiile de familie erau bazate tot pe ideea de muncă în comun a ambilor soți și a copiilor în gospodărie și pe aceea de întreținere reciprocă a membrilor familiei. Căsătoria se încheia prin liberul consimțământ al soților, fiind necesară binecuvântarea religioasă. La căsătorie femeia primea zestre din partea părinților și, demn de menționat este faptul că pe toată durata căsătoriei ea era proprietara bunurilor dotale, având libertatea de a dispune de aceste bunuri. În caz de divorț, aceste bunuri îi reveneau tot ei. De asemenea, oricare dintre soți putea să ceară desfacerea căsătoriei, pornind tot de la aceeași idee de egalitate.

În privința dreptului de moștenire, descendenții aveau vocație succesorală egală asupra averii familiei. La moștenire putea veni și soțul supraviețuitor.

¹ Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Press Mihaela, București, 1999, p. 41

Solidaritatea existentă între membrii obștilor sătești este descrisă într-o manieră sugestivă de către Andrei Rădulescu într-un studiu despre moșneni: „Oamenii aceștia știau în același timp să caute a profita de legăturile dintre ei de solidaritate și de a trăi în condiții cât mai omenești, în care sentimentele jucau un rol foarte important. Acesta se petrecea și în zile bune și în zile rele. Iată, să amintim, de pildă, ce se petrecea, mai ales la cei înstăriți, de ziua numelui, la logodnă, care se făcea cu mult fast, dar mai ales la nuntă, care nu a fost studiată destul. Sunt obiceiuri care se găsesc cu mii de ani înainte de Hristos în aceste regiuni. S-au păstrat obiceiurile acestea. Iar afară de aceasta se văd sentimentele care îi lega pe acești oameni de la copil până la baba bătrână...

Solidaritatea se constata între ei și în zile rele. De pildă, când i se întâmpla o nenorocire unuia alergau cu toții: o vorbă, un sfat, un ajutor, încât aveai totdeauna impresia că nu ești singur².”

În domeniul juridic această solidaritate a fost transpusă în materia răspunderii existente în privința conflictelor sau în cazul comiterii unei infracțiuni, iar mai târziu, după întemeierea statelor medievale, pe plan fiscal și în relațiile internaționale.

Privitor la organizarea obștii, aceasta reprezenta o „democrație” pe baze electivă, care se autoadministra și își alegea organele de conducere: adunarea megieșilor, oamenii buni și bătrâni și juzii³. Adunarea megieșilor formată din membrii stăpânitori de-a valma ai teritoriului obștii avea competență generală în rezolvarea problemelor referitoare la administrarea patrimoniului, organizarea muncii, încheierea contractelor, rezolvarea conflictelor dintre membrii obștii, apărarea acesteia etc. Juzii erau șefi militari ale căror atribuții priveau paza, straja sau priveghiul în scopul apărării față de străini precum și păstrarea ordinii interne⁴. Aveau, în egală măsură, atribuții judecătorești, fiind ajutați de un sfat al oamenilor buni și bătrâni.

Prin modul său de organizare, obștea sătească, va imprima un suflu democratic instituțiilor politice feudale românești și va constitui totodată cadrul de formare a dreptului cutumiar românesc numit și „Legea țării” sau „Obiceiul pământului”.

² Andrei Rădulescu, *Pagini inedite din istoria dreptului vechi românesc*, Editura Academiei Române, București, 1991, p. 73.

³ Nicolae Iorga, *România dunăreană*, în *Studii asupra Evului mediu românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 30

⁴ Andrei Rădulescu, *op. cit.*, p. 70

Sarcinile fiscale din ce în ce mai împovărătoare vor împuțina obștile sătești libere, dar unele dintre ele vor supraviețui chiar în perioada interbelică. Comunismul va distruge din păcate acest model autentic de democrație românească în care valorile noastre tradiționale s-au transmis din generație în generație timp de secole.

Ierarhizare și ierarhie în societatea antică și medievală

Dacă la geto-daci, inițial, conducătorii triburilor și uniunilor de triburi erau considerați „primii între egali”, dacă la daco-romani membrii obștilor erau egali, treptat, atât în perioada antică cât și în perioada medievală, egalitatea socială pierde în favoarea unei tendințe naturale de ierarhizare economică și politică. Așa se face că odată cu formarea statului geto-dac și în timpul cuceririi romane sau odată cu apariția formațiunilor prestatale românești și, mai ales, după întemeierea statelor medievale vorbim despre o societate ierarhizată, în care regimul juridic al persoanelor era diferențiat în funcție de categoriile, de clasele sociale existente.

La geto-daci, după formarea statului, regele, marele preot, dregătorii, sacerdoții se aflau în fruntea ierarhiei socio-politice, făcând parte din clasa *taraboștilor* sau *pileașilor*. Poziția acestora era privilegiată, beneficiind de toate drepturile civile și, în mod special, de cele politice.

Majoritatea populației era reprezentată de *comatii* sau *capilati*, din care făceau parte țăranii, lucrătorii agricoli și în mine, păstorii, meșteșugarii și negustorii. Ei beneficiau de anumite drepturi, dar se aflau într-o situație de dependență, de aservire față de nobilime, muncind alături de sclavi, pe pământurile și curțile fruntașilor. Pe Columna lui Traian, aceștia sunt înfățișați ca purtând plete, ceea ce corespunde denumirii de *capilati*, cu înțelesul de *pletoșii* sau *cei care poartă plete*.

Sclavii erau în număr redus, iar rolul lor în economia geto-dacilor era neînsemnat. Sclavia la geto-daci se aseamănă cu sclavia la romani din epoca veche, având caracter patriarhal. Astfel, „sclavul era considerat ca făcând parte din familia stăpânului”, iar în Dacia nu exista piață veritabilă pentru sclavi⁵.

În ceea ce privește poziția pe care o avea femeia în societatea geto-dacică, există teste care ne determină să credem că erau considerate inferioare bărbaților. Ovidiu vorbește despre muncile grele ale soției la daci⁶, iar pentru o epocă mai veche, Pompeius Trogus relatează că

⁵ Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 118

⁶ Ovidiu, *Ponticele*, III, 8

fiind învinși într-o luptă cu bastarnii, regele Oroles i-a pedepsit pe geți „să facă slujba femeilor lor, care slujbe mai înainte lor li se făceau”⁷. În acest sens, semnificativ nu se pare și faptul că singura informație, păstrată în privința sistemului pedepselor, se referă la pedeapsa cu moartea aplicată soției adultere⁸.

După cucerirea Daciei de către romani și până la Constituția lui Caracalla din anul 212 d. Chr. exista o delimitare clară între diferitele categorii de oameni liberi, pe teritoriul provinciei locuind cetățeni, latini și peregrini.

Cetățenii se bucurau de toate drepturile civile și politice. Astfel, ei beneficiau de dreptul de a încheia acte juridice, dreptul de a încheia o căsătorie valabilă după legile romane, dreptul de a face parte dintr-o legiune romană, de a alege pe cineva sau de a fi ales într-o magistratură.

Latinii reprezentau a doua categorie de oameni liberi, având un regim juridic inferior cetățenilor. Locuind, în general, în municipii, în pagii și vicii și uneori chiar în colonii, latinii din provincii făceau parte din categoria latinilor fictivi, având aceeași condiție juridică cu cea a latinilor coloniari (locuitori ai Italiei) și beneficiind doar de dreptul de a încheia acte juridice.

A treia categorie, care reprezenta și majoritatea populației din provincie, o formau peregrinii și străinii care nu erau nici cetățeni, nici latini. Peregrinilor li se aplicau cutumele locale, pe de o parte, și dreptul ginților, pe de altă parte.

Nici anterior și nici după transformarea Daciei în provincie romană, nu a existat un sclavaj de tip clasic, dar se constată, după cucerire, o creștere semnificativă a numărului sclavilor. În general, regimul lor era cel cunoscut, adică de unelte vorbitoare. O ameliorare a acestui regim o aveau cei care lucrau în administrație (*servi publici*), care puteau să-și agonisească o avere, pe care să o lase moștenire.

După retragerea stăpânirii romane din Dacia aceste diferențe dispar. Se revenea la un mod de viață tradițional cunoscut la vechile obști geto-dace.

Ceva mai târziu, în cadrul formațiunilor prestatale, așa cum aflăm din unele surse narrative, aceste formațiuni erau conduse de juzi, cnezi, voievozi și jupani care au reprezentat vârful aristocrației în perioada feudalismului.

⁷ Pompeius Trogus, *Hist. Philipp.*, XXXII, 3, 16

⁸ Horațiu, *Carmina*, III, 24, 17-24

Din rândurile aristocrației făceau parte și marii proprietari feudali numiți în cronicile *maiores terrae* sau *potentes*. Aceștia reprezentau pentru voievozi ajutoare în exercitarea puterii politice. Pe domeniile lor puteau avea ostași, puteau strânge dări și aveau dreptul de a judeca.

Diploma cavalerilor ioaniți din 1247 confirmă existența unor cete militare, aflate la dispoziția voievozilor sau cnezilor și având rolul de a lupta împotriva popoarelor migratoare.

Clasa socială cea mai numeroasă o formau țăranii care trăiau în obști, stăpânind pământul în comun și fiind obligați la plata unor dări sau la efectuarea unor servicii față de marii țării.

După întemeierea statelor medievale, Legea țării recunoștea capacitate juridică tuturor oamenilor, existând sinonimie între apelativul *om*, așa cum apare în documentele vremii și noțiunea de *persoană*, ca subiect de drepturi și obligații

Dreptul cutumiar nu făcea distincție netă între capacitatea de folosință, reprezentând aptitudinea generală și abstractă a persoanei fizice sau juridice de a dobândi drepturi și de a-și asuma obligații și exercițiul acesteia.

Limitările exercițiului capacității datorită sexului, vârstei, stării mintale și a unor condamnări penale nu suprimau calitatea de persoană a incapacabililor, ci aveau scopul unor măsuri de protecție a familiilor acestora în situația în care interesele lor ar fi putut fi prejudiciate.

Deosebirea teoretică între capacitatea de folosință și cea de exercițiu se face, mai târziu, în dreptul scris⁹.

Calitatea persoanei fizice de a avea drepturi și obligații începea în momentul nașterii sau chiar al concepției și sfârșea o dată cu moartea sau prin dovada morții sale prezumate.

În general, capacitatea de folosință era recunoscută tuturor oamenilor liberi, numai că existau inegalități determinate de poziția socială a acestora, de religie, în special, în Transilvania, sau de regimul pe care-l aveau străinii în Țările Române.

În ierarhia socială baza piramidei era reprezentată de țăranii aserviți (rumâni, vecini, șerbi, jeleri), robii și pătura săracă a țăranilor liberi. La nivel mediu, cu posibilitate de acces spre vârful piramidei, se aflau țăranii liberi înstăriți, clerul inferior și nobilii de rând. Vârful piramidei era ocupat de marea boierime sau clerul înalt.

⁹ Vladimir Hanga, *Istoria dreptului românesc. Drept cutumiar*, Editura Chemarea, Iași, 1993, p. 71

Trecerea de la dreptul cutumiar către dreptul scris nu modifică cu nimic situația de fapt și nici inegalitățile care existau între categoriile sociale. Anumite modificări se constată la nivel doctrinar din dorința de modernizare a sistemului juridic.

Modernizarea și democratizarea societății românești

Încercări de modernizare a societății românești se întrevăd chiar din perioada fanariotă, cu toate că această perioadă va fi una dificilă de limitări, de încălcări, de abuzuri.

Limitările au privit politica externă și activitatea diplomatică a Țărilor Române. În privința relațiilor comerciale, a fost instaurat regimul vânzărilor preferențiale; mari cantități de cereale, făină, cherestea, vite, pește fiind achiziționate de otomani la prețuri inferioare pieței. În plus, a fost intensificată exploatarea economică. De exemplu, în Moldova, tributul a crescut de la 65.000 de taleri, în 1711, la 260.000 de taleri, după 1775, iar în Țara Românească ajunsese, aproximativ în aceeași perioadă, la 300.000 de taleri. Peșcheșul era de 90.000 de piaștri¹⁰. Alături de tribut și de peșcheș, cele două țări române erau obligate să trimită daruri și sume de bani pentru înalții dregători otomani. Acestor obligații fiscale li se adăugau și sumele pe care le plăteau pretendenții la domnie sau cele pentru confirmarea anuală sau trienală a domniei¹¹.

Această situație a condus spre un regim de spoliere, greu de suportat nu numai de țărani ci și de boierimea autohtonă, sistematic înlăturată și împiedicată să se exprime politic.

Trebuie precizat că țara noastră s-a aflat de multe ori în situații paradoxale, în care încercările de reformă cu toate că au avut drept scop modernizarea societății, nu au reușit să îmbunătățească traiul celor exploatați. Probabil nici nu s-a dorit acest lucru. Măsurile vizau o condiție economică, socială și juridică mai bună tot pentru cei privilegiați. Astfel, prin încercările de reformă ale lui Constantin Mavrocordat și ale lui Alexandru Ipsilanti și prin elaborarea unor coduri generale și de ramură cum ar fi *Pravilniceasca Condică*, *Codul Calimach* sau *Legiuirea Caragea* se va crea o cale spre modernizarea Țărilor Române, dar nu va duce spre egalitate socială.

Constantin Mavrocordat publica în iulie 1742, în revista *Mercure de France* un proiect de „Constituție” care conținea o serie de măsuri care vizau administrația, forțele armate, justiția și

¹⁰ Anișoara Băbălău, *Drept financiar*, Vol. I, Editura Universitaria, 2004, 14-21; Tereza Chilom, Cristina Otovescu, *Istoria instituțiilor politice românești*, Editura Universitaria, p. 134-139

¹¹ *Istoria românilor*, București, 1998, p. 21

finanțele. Totodată, erau incluse măsuri care priveau statutul social al clerului, boierilor și țărănimii dependente¹².

Potrivit Așezământului, clerul a fost scutit de plata dărilor, însă dreptul său de judecată a fost limitat și s-au creat epitropiile mănăstirești.

Calitatea de boier decurgea din slujba îndeplinită în cadrul statului și nu din exercitarea dreptului de proprietate asupra pământului. În funcție de slujbele deținute, boierii erau clasificați în două categorii. În categoria boierilor veliți intrau marii dregători, iar în cea a mazililor urmașii boierilor mai puțin importanți. Boierii veliți erau scutiți de toate dările, pe când mazilii numai de o parte din ele.

La pol opus se aflau țărani aserviți, care în urma așezământului erau împiedicați să se strămute de pe moșii și le erau introduse noi prestații în muncă, fără stabilirea vreunei limite. Nemaiputând să suporte obligațiile fără număr și purtarea abuzivă a boierilor, mulți țărani au fugit din țară. Ajungând să fie fenomen de masă, prin hrisoavele adoptate între anii 1746-1749, în Țara Românească și Moldova, Mavrocordat hotărăște desființarea rumâniei și a veciniei. În urma acestor reforme, țărani nu mai erau legați de pământ, devenind oameni liberi. În calitate de clăcași, ei erau obligați să presteze boierului 12 zile de clacă pe an, în Țara Românească și 24 de zile, în Moldova. Cu alte cuvinte, încetau să mai fie legați de pământ, dar rămâneau legați economic față de boieri.

După reformele lui Mavrocordat din 1749 sunt luate o serie de măsuri legislative care reglementau capacitatea juridică a persoanelor. În Moldova este promulgat Hrisovul lui Constantin Racoviță din 1754, referitor la străini, iar prin Manualul lui Andronache Donici și prin Codul Calimach se încerca o reglementare de ansamblu și amănunțită a materiei persoanelor. Robia fiind în declin, cunoaște o reglementare sumară. Persoana robului era ocrotită uneori prin texte speciale, cum ar fi cele cuprinse în Sobornicescul Hrisov din 1785 sau din Codul Calimach¹³.

Reglementări asemănătoare sunt luate în Țara Românească prin Legiuirea Caragea. Persoanele erau clasificate în funcție de sex, naștere, capacitate și noroc. După „noroc” oamenii erau liberi, robi și liberați sau sloboziți.

¹² Mihai T. Oroveanu, *Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale*, Editura Cerma, București, 1995, p. 175-176

¹³ Liviu P. Marcu, *Istoria dreptului românesc*, Editura Lumina Lex, București, 1997, p. 169

Însă aceste reglementări al căror caracter reformator nu poate fi negat, nu au fost suficiente pentru a ameliora sau înlătura discrepanțele sociale. „Norocul” era cel care făcea diferențele între categoriile sociale.

Urmarea firească a fost o perioadă plină de frământări care a cuprins întreaga Europă. Scânteia a pornit din Franța. Revoluția franceză deschidea calea unor transformări politice, sociale, economice și culturale. Animate de ideile de dreptate și egalitate socială și de autodeterminare națională, multe popoare vor lupta pentru destrămarea imperiilor absolutiste precum și pentru desființarea vechilor structuri socio-politice.

Inspirați de aceleași idei, românii vor lupta pentru aceleași cauze. Pe plan extern, vor căuta să înlătore dominația habsburgică și otomană, iar pe plan intern, vor încerca, într-o primă fază, să pună capăt instabilității politice, abuzurilor fanarioților, fiscalității excesive, stării de dependență a țăranilor față de boierii pe moșiile cărora lucrau. În acest cadru se înscriu principalele evenimente ale secolului al XIX-lea și începutului secolului al XX-lea: Revoluția de la 1821, Revoluția de la 1848, Unirea Principatelor Române de la 1859, Războiul de independență de la 1877, Marea Unire de la 1918. Fiecare eveniment va fi susținut de programe, proiecte, acte cu caracter constituțional, constituții, legi care vor contribui pas cu pas la democratizarea societății românești.

Până la și după izbucnirea Revoluției de la 1821 vor fi redactate în Țara Românească și Moldova o serie de memorii, de cereri și de scrisori ale boierilor ale căror revendicări priveau revenirea la sistemul domniilor pămâtenene, alegerea pe viață a domnului, constituirea armatei naționale, acordarea dreptului exclusiv pentru pămâtenii de a ocupa funcțiile publice, promulgarea legilor prin sfat de obște, instituirea unui divan administrativ și de control financiar etc. Actele adoptate de mișcarea revoluționară de la 1821 cuprindeau aceleași cereri. Și cu toate că această mișcare nu și-a putut înlături principalele obiective, nu a rămas fără ecouri.

Pe fondul contradicțiilor dintre Rusia și Imperiul Otoman, Poarta dă curs parțial memoriilor adresate și hotărăște la 1 iulie 1822 numirea a doi domni pămâtenii.

Câțiva ani mai târziu, în urma războiului ruso-turc, încheiat cu pacea de la Adrianopol, Țările Române vor fi ocupate de trupele țariste până în 1834. În această perioadă conducerea acestora era exercitată de un guvernator rus numit de țar.

În timpul administrației ruse, ca urmare a unor inițiative mai vechi impuse prin Convenția de la Akerman și Tratatul de la Adrianopol, s-a hotărât realizarea Regulamentelor Organice. Regulamentele Organice au reprezentat un „așezământ pentru diferitele aspecte din viața statului”¹⁴, cuprinzând dispoziții referitoare la organizarea de stat, organizarea fiscală, organizarea administrativ-teritorială și organizarea judecătorească. Regulamentele Organice nu reprezintă primul act cu valoare constituțională din Țările Române, dar este fără îndoială unul dintre cele mai importante care cuprinde dispoziții cu caracter democratic, cum ar fi: separarea activității administrative de cea juridică, inamovibilitatea judecătorilor, organizarea ierarhică a instanțelor și specializarea lor.

Privitor la separația puterilor, se arată că: „Despărțirea puterilor ocârmuitoare și judecătorească, fiind cunoscută că este neapărat de trebuință pentru buna orânduială pricinii de judecată și pentru paza dreptăților particularilor, aceste două ramuri de ocârmuire vor fi de acum înainte cu totul deosebite”¹⁵.

Fără îndoială că aceste acte au reprezentat un pas important în calea modernizării societății românești, dar aceste reforme nu au fost suficiente. Rămâneau deschise multe probleme. De aceea, revoluția de la 1848 avea să fie o prelungire a celei de la 1821.

În mod concret, obiectivele revoluționarilor de la 1848, cuprinse în actele și programele revoluției și aplicate temporar pe perioada instaurării guvernului provizoriu, au fost: constituirea unui stat unitar, bazat pe principii democratice, în care se înscriu monarhia constituțională, principiul separației puterilor în stat, principiul responsabilității ministeriale, principiul inamovibilității judecătorilor, egalitatea tuturor în fața legii și în fața sarcinilor fiscale.

O chestiune importantă rămânea cea socială fiind cerute: îmbunătățirea situației țăranilor prin desființarea clăcii, împrumutarea acestora fără vreo despăgubire, desființarea privilegiilor, desființarea corvezilor, contribuția fiscală generală etc.

Unirea Principatelor Române la 1859 a fost evenimentul care a permis conturarea unui cadru legislativ prin care, pe de o parte, să se realizeze o unificare reală în toate domeniile vieții politice, sociale, economice, culturale, juridice etc, iar pe de altă parte, să se pună bazele unui stat modern. Aceste obiective s-au realizat, mai ales, după adoptarea Statutului Dezvoltător al

¹⁴ Andrei Rădulescu, *op. cit.*, p. 104

¹⁵ Art. 212 din Regulamentul Organic al Țării Românești și art. 279 al Regulamentului Organic al Moldovei

Convenției de la Paris. În temeiul acestuia s-a definit unificarea politică și administrativă a celor două principate¹⁶ și a fost pusă în aplicare legislația cu caracter reformativ.

Una din cele mai importante probleme de ordin social a fost cea agrară, vizând situația țăranilor. De aceea, după mai multe încercări nereușite, prin legea promulgată la 14 august 1864, avea să fie înfăptuită reforma agrară. În art. 1 al acestei legi se prevedea că: „sătenii clăcași sunt și rămân deplin proprietari pe locurile supuse posesiunii lor, în întinderea ce se hotărăște prin legea în ființă”. Suprafața se stabilea în funcție de numărul de vite pe care aceștia le aveau. De asemenea, a fost desființat și regimul clăcășiei, în schimbul unei despăgubiri pe care țăranii urmau să o plătească în termen de 15 ani, prin sume repartizate anual. Prin această lege 2/3 din pământurile moșierilor au trecut în proprietatea țăranilor, ceea ce pentru boieri a constituit o puternică lovitură.

Prin această lege se aducea o ameliorare de moment condiției țăranilor. În programul de reformă al revoluționarilor pașoptiști se propunea împroprietărirea țăranilor fără vreo despăgubire. Prin legea agrară de la 1864 împroprietărirea avea să se facă în schimbul unei despăgubiri ce urma să fie plătită în termen de 15 ani. Aceasta avea să fie una dintre lacunele legii care a permis adoptarea ulterioară a legilor învoielilor agricole (1866, 1872, 1882, 1893 și 1907). Prin aceste legi se crea un regim diferit de cel al legislației comune în materia contractelor. Autoritatea administrativă comunală era competentă în privința legalizării acestor tipuri de contracte dar și în privința executării țăranilor care nu își îndeplineau obligațiile asumate. Dacă inițial executarea a avut un caracter economic, prin legea din 1872 se introducea constrângerea *manu militari* asupra țăranilor. Cu alte cuvinte, aceste reglementări au înrăutățit situația țăranilor prin abuzurile săvârșite de moșieri și de autoritățile locale.

Legea rurală de la 1864 și legile care au urmat conțineau dispoziții speciale în privința statutului țăranilor. Dreptul comun în privința situației juridice a persoanelor l-a reprezentat Codul civil de la 1864. Potrivit dispozițiilor acestui cod toate persoanele erau libere și egale. Codul făcea distincție între capacitatea de exercițiu și capacitatea de folosință. Capacitatea de folosință începe din momentul nașterii dacă copilul s-a născut viu și nu viabil. Vârsta majoratului era de 21 de ani. Erau de asemenea, cuprinse dispoziții privind persoana juridică. Juriștii de la acea vreme subliniau că prin dispozițiile acestui cod era recunoscută pentru prima dată în istorie

¹⁶ Vasile Popa, Andrei Bejan, *Instituții politice și juridice românești*, Editura ALL Beck, București, 1998, p. 107

capacitatea tuturor oamenilor de a avea drepturi și de a-și asuma obligații. Dar „capacitatea juridică a persoanei nu se reduce însă numai la capacitatea civilă ci este vorba de o întregă gamă de libertăți, de drepturi și de obligații”¹⁷.

Pe de altă parte, recunoașterea formală a unor drepturi și libertăți nu corespunde întotdeauna cu situația reală. Corupția, exacerbarea prerogativelor unei puteri în dauna altei puteri pot fi motive de încălcare a drepturilor legale ale unei persoane.

În plus, chiar în cod vor exista dispoziții care contravin principiului libertății și egalității tuturor în fața legii. De exemplu, în relațiile dintre soți, potrivit dispozițiilor art. 950, femeia era considerată incapabilă, în timp ce bărbatul era „cap de familie” sau „cap al asociației conjugale”. În ceea ce privește regimul dotal se prevedea, spre deosebire de dreptul cutumiar, că dota adusă în căsătorie de către soție trebuie menționată în actul dotal, urmând ca bunurile să fie administrate de soț în interesul căsătoriei. Din punct de vedere politic, femeia, măritată sau nemăritată, nu avea nici un drept.

La fel de criticabile sunt dispozițiile care privesc cercetarea paternității. Potrivit art. 307 din cod aceasta era oprită sub pretextul apărării familiei legitime. Chiar dacă tatăl își recunoștea fiul natural, recunoașterea avea efecte numai în stabilirea stării civile și nu crea drepturi și obligații de altă natură. Astfel de drepturi și obligații existau numai între mamă și copilul natural.

Aceste lacune ale Codului civil de la 1864 vor fi înlăturate mai târziu prin legile care vor aduce completări dispozițiilor acestui cod, adoptate în perioada interbelică. Astfel, potrivit Legii asupra contractelor de muncă din 1929, s-a prevăzut că femeia nu mai trebuia să ceară acordul soțului în vederea încheierii unei convenții de muncă. Legea din 1932 privitoare la ridicarea incapacității femeii măritate abroga anumite dispoziții din Codul civil și din Codul de procedură civilă, prevăzând posibilitatea femeii de a-și înstrăina bunurile fără autorizația bărbatului.

Probabil dispozițiile cuprinse în aceste legi se înscriau pe linia principiilor Constituției din 1923 considerată „monument al constituțiilor românești”. Aceasta păstrează structura Constituției de la 1866, dar include principii importante printre care se numără: accentuarea ideii democratice și reglementarea instaurării democrației; încercarea de a crea din Senat un corp tehnic prin crearea senatorilor de drept; transformarea ideii de proprietate din sacră și neviolabilă

¹⁷ Liviu P. Marcu, *op. cit.*, p. 209-210

în funcție socială; controlul constituționalității legi și al legalității actelor administrative încredințat justiției etc.

De asemenea, în dispozițiile Constituției de la 1923 se constată o preocupare mai accentuată pentru problemele sociale, fapt constatat și din legislația adoptată în perioada imediat următoare. Pe această linie se înscrie și noua reformă agrară prin care este îmbunătățită, în mare parte, starea economică și condiția socială a țărănimii.

Credem că perioada interbelică cuprinsă între marea Unire de la 1 decembrie 1918 și momentul instaurării regimului lui Carol al II-lea este o perioadă de dezvoltare pentru România modernă, în care românii începuseră să cunoască și să învețe ce înseamnă o societate democratică. Din păcate acest curs firesc a fost întrerupt de criza economică a anilor '30 care avea să afecteze și România, criza politică internațională care va favoriza izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, criza politică internă care va crea un cadru favorabil instaurării regimurilor totalitare.

Conceptul de egalitate - de la propagandă la realitatea socială - în perioada comunistă

Perioada regimului comunist face parte din istoria recentă a românilor pe care mulți dintre noi am traversat-o, total sau parțial. A fost o perioadă de represiune și de privațiuni, care ne-a marcat. Poate că mai există teama unei reveniri ori de câte ni se pare că retrăim momente din trecut. Societatea democratică de astăzi este construită de politicieni care în mare parte au fost crescuți și educați în mentalitatea comunistă¹⁸. De aceea, lecția democrației autentice este greu de învățat. În numele puterii populare comunismul a distrus cu brutalitate tot ceea ce ținea de filonul nostru tradițional. Această putere populară, care dorea o societate a clasei oamenilor muncii, în care toți să fie egali și care promova pompos această egalitate, a fost prima care a încălcat drepturile și libertățile omului.

În fiecare dintre cele trei Constituții (1948, 1952 și 1965) era reglementată libertatea presei, a cuvântului, mitingurilor, cortegiilor și manifestațiilor. De asemenea, era prevăzut dreptul cetățenilor de a se asocia și organiza dacă „scopul urmărit nu este îndreptat în contra ordinii democratice stabilită prin Constituție”

¹⁸ Simina Badea, *The language of law and administration – a diachronic approach*, in *The Knowledge – Based Organisation – Behavioural and Social Sciences. Conference Proceedings 4*, Nicolae Bălcescu, Lands Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2009, p. 211-214

În realitate, exista un întreg aparat de cenzură în care tot ceea ce apărea în presă, creațiile literare, filmografia vremii era atent urmărită și devenise un instrument al propagandei comuniste. Mitingurile și manifestațiile acceptate erau doar acelea care slăveau societatea socialistă. Orice formă de nemulțumire, de protest era reprimată.

În mod formal Constituția din 1965 garanta inviolabilitatea persoanei, a domiciliului, secretul corespondenței și al convorbirilor telefonice. În realitate, administrația statului, organele securității făceau ca astfel de garanții să fie doar o iluzie.

Dreptul de a alege și de a fi ales era consacrat tuturor cetățenilor, inclusiv femeilor, militarilor, magistraților și funcționarilor publici. Dar existența unui partid unic făcea imposibilă libertatea de a alege. Pe de altă parte, potrivit Legii nr. 6/1950 au fost înlăturați de la exercitarea drepturilor electorale foștii „exploatare” și cei condamnați pentru crime de război sau crime împotriva păcii și umanității. Prin legea nr. 7/1956 și Decretul nr. 509/1957 aceste dispoziții au fost abrogate.

Trecând de la dreptul public către dreptul privat și la reglementările care priveau statutul persoanei se poate spune că, în general, cea mai mare parte a prevederilor Codului civil de la 1864 au fost menținute. Însă, aceste dispoziții au fost completate cu alte acte normative care priveau starea civilă, nume, acte de identitate, schimbarea domiciliului și a reședinței.

În relațiile de familie au fost abrogate acele dispoziții din Codul civil care prevedeau „obligația femeii de a da ascultare bărbatului și îndatorirea acestuia de a-i acorda protecție. A fost desființat dreptul bărbatului de a supraveghea corespondența și relațiile personale ale soției, fiind recunoscut dreptul fiecăruia dintre soți de a-și alege, în deplină egalitate, singuri, munca sau profesia pe care o dorește. Privitor la relațiile patrimoniale, a fost desființat regimul dotal ca fiind incompatibil cu principiul egalității. În cazul regimului separației de bunuri a fost abrogată regula potrivit căreia femeia era obligată să verse bărbatului partea ei contributivă la întâmpinarea sarcinilor casnicei, fiecare dintre soți putând face acte de dispoziție, de folosință și administrație asupra bunurilor proprii”¹⁹.

Pe de altă parte, cu toate că dispozițiile din Constituție, din Codul familiei și din alte legi speciale sprijineau familia și căsătoria precum și interesele mamei și copilului, funcțiile acesteia

¹⁹Liviu P. Marcu, *op. cit.*, p. 291; Mihai Bărbulescu, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, Dennis Deletant, Keith Hitchins, *Istoria României*, Editura Corint, București, 2003, p. 407-438; Barbu Berceanu, *Istoria constituțională a României*, Editura Rosetti, București, p. 436-456

s-au diminuat treptat pe măsura procesului de urbanizare. De asemenea, minimalizarea influenței creștine în relațiile dintre soți a permis sporirea relațiilor extraconjugale și a numărului familiilor dezorganizate. Nu trebuie omis faptul că planul de creștere demografică prin interzicerea avorturilor a dus către numeroase abuzuri și multe femei au fost victime ale acestei politici.

Exemplele de acest fel pot continua și sunt o dovadă a gravelor abateri de la principiile liberale ale unei societăți democratice precum și a diferențelor care existau între legislația și propaganda comunistă și realitatea politico-socială și juridică a acestei perioade.

BIBLIOGRAPHY:

1. Simina Badea, *The language of law and administration – a diachronic approach*, in *The Knowledge – Based Organisation – Behavioural and Social Sciences. Conference Proceedings 4, Nicolae Bălcescu, Lands Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2009*;
2. Anișoara Băbălău, *Drept financiar*, Vol. I, Editura Universitaria, 2004;
3. Mihai Bărbulescu, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, Dennis Deletant, Keith Hitchins, *Istoria României*, Editura Corint, București, 2003;
4. Barbu Berceanu, *Istoria constituțională a României*, Editura Rosetti, București, 2003;
5. Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Press Mihaela, București, 1999;
6. Tereza Chilom, Cristina Otovescu, *Istoria instituțiilor politice românești*, Editura Universitaria, 2004;
7. Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, Editura pentru literatură, București, 1968;
8. Vladimir Hanga, *Istoria dreptului românesc. Drept cutumiar*, Editura Chemarea, Iași, 1993;
9. Nicolae Iorga, *România dunăreană*, în *Studii asupra Evului mediu românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984;
10. *Istoria românilor*, București, 1998;
11. Liviu P. Marcu, *Istoria dreptului românesc*, Editura Lumina Lex, București, 1997;
12. Mihai T. Oroveanu, *Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale*, Editura Cerma, București, 1995;

13. Vasile Popa, Andrei Bejan, *Instituții politice și juridice românești*, Editura ALL Beck, București, 1998;
14. Andrei Rădulescu, *Pagini inedite din istoria dreptului vechi românesc*, Editura Academiei Române, București, 1991